

MITROVITS MIKLÓS

Csehszlovákia felbomlása és a magyar politika (1989–1993)*

1993. január 1-jén megszűnt a második csehszlovák állam, létrejött az önálló Cseh Köztársaság és az önálló Szlovák Köztársaság.¹ Magyarország északi szomszédja egy új, addig ilyen formában nem létező állam lett: Szlovákia, amely nem tartotta magát sem a korábbi csehszlovák államalakulatok, sem az egykori magyar királyság (*Uhorsko*), de még a második világháború idején létezett szlovák állam örökösének sem. Tanulmányomban erre a felbomlási folyamatra, illetve az új szlovák állam kialakulására adott magyar reakciót mutatom be, vagyis azt, miképpen reagált a budapesti politika az északi szomszédoknál zajló változásokra 1989 és 1993 között.

Előzmények

A második csehszlovák állam (1945–1992) a kelet-európai rendszerváltások során és eredményeképpen bomlott fel. A többnemzetiségű államban a centralizált államszocialista politikai, gazdasági és társadalmi rendszer fellazulása, decentralizálása, majd bomlása magával hozta a nemzeti érdekek hangsúlyosabb megje-

* A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ Csehszlovákia felbomlásáról magyar nyelven lásd HAMBERGER Judit: *Csehszlovákia szétválása. Egy föderációs kísérlet kudarca*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1997. – A könyvben a szerző bemutatja a föderációs állam szétesésének történelmi okait, a széteséshez vezető utat és a dezintegráció folyamatát. Részletesen tárgyalja a különböző államjogi koncepciókat, javaslatokat.

lenését, illetve az ezen érdekek képviselőit vállalkozó régi-új politikai és gazdasági elit megerősödését, lényegében egy új nemzet-állami nacionalizmust. Így Csehszlovákiában a rendszerváltás együtt járt a cseh–szlovák, a cseh–morva, valamint a szlovák–magyar együttélés újragondolásával, amely gyakran – ahogy az ilyen mértékű állami és politikai átalakulások során lenni szokott – éles konfliktusokkal járt. A demokratizálódás folyamata, a pluralizmus bevezetése ugyanis éppen az addig „szőnyeg alá söpört” vitáknak adott teret, az érdekek egyre keményebben ütköztek, a feszültségek pedig szükségszerűen vezettek konfliktusokhoz. Természetesen azok kezelése nemcsak attól függ, milyen mélyek az ellentétek, hanem szoros összefüggésben áll a szembenálló felek politikai kultúrájával is.

A rendszerváltás nem párhuzamosan és nem szimmetrikusan zajlott le Csehszlovákiában és Magyarországon. Magyarország időben előrébb járt. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy Csehszlovákiában a politikai elit az 1968-as reformkorszakot megtagadva, annak idegen katonai segítséggel történő leverésével jutott pozícióba, és mindent elkövetett, hogy hatalmát meg is tartsa. Ezzel szemben Magyarországon a nyolcvanas években a pártvezetésbe és a gazdaságirányítás kulcspozícióiba visszakerültek azok, akik korábban az 1968-as reformok hívei voltak, illetve felnőtt egy olyan generáció – mind a párton belül, mind azon kívül –, amely a gazdasági, majd szükségszerűen a politikai rendszerváltás híve lett.

Miközben Csehszlovákia Kommunista Pártja (CSKP) propagandamunkájában még 1988–1989-ben is főképpen azt hangsúlyozta, hogy nem lehet párhuzamba állítani a térségben – beleértve a Szovjetunióban – zajló változásokat az 1968-as prágai tavasz politikai törekvéseivel, az egyre szervezettebbé és aktívabbá váló ellenzék igyekezett párhuzamot vonni a '68-as és az éppen zajló folyamatok között. Ennek megnyilvánulása volt a prágai tavaszhoz és annak leveréséhez köthető események évfordulóinak megünneplése (például 1988. augusztus 21. vagy 1989. január 15.). A hatalom ezeket a rendezvényeket erőszakkal felszámolta, mert attól tartott – joggal –, hogy a beindult változások során megkérdőjeleződik a politikai legitimitása.

Magyarországon eközben számos politikai változás történt. 1989. február 10–11-én a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Bizottságának ülésén szakítottak az 1956-os események „ellenforradalmi” minősítésével, és „népfelkelésnek” nyilvánították azokat. 1989 nyarán megkezdődtek a frissen alakuló ellenzéki szervezetek és az állampárt között az átmenetről folytatott „kerekasztal-tárgyalások”. Június 16-án, Budapesten hatalmas tömeg részvételével újrateremtették 1956 kivégzett vezetőit, köztük Nagy Imre egykori miniszterelnököt. Mindennek következtében 1989-ben, az államszocializmus utolsó évében rendkívüli módon elmérgesedett a helyzet a két ország között. A csehszlovák kommunista vezetés keményen bírálta a magyar reformkommunisták engedékenységet, s azzal vádolta őket, hogy nyíltan beavatkoznak Csehszlovákia belügyeibe.

Az első ilyen esemény 1989 áprilisában történt, amikor a Magyar Televízió rendkívül népszerű *Panoráma* című világhíradójában leadták a Sugár András által készített interjút Aleksander Dubčekkel. Az 1968-as prágai tavasz emblematisztikus alakja hosszú évek után először nyilatkozott, és keményen bírálta az 1968 utáni vezetést. Bukásával kapcsolatban minden felelősséget elhárított magáról, Kádár Jánost pedig azért kritizálta, mert szerinte nem tett meg mindent a katonai beavatkozás megakadályozása érdekében, s ezért ő, Dubček, mélységesen csalódott Kádárban.² Az interjú miatt cseh és szlovák oldalról éles támadás érte nem csupán a Magyar Televíziót, hanem az MSZMP vezetését is. Először a Csehszlovák TV vezérigazgatójának első helyettese írt tiltakozó levelet az MTV elnökének, amelyben „a csehszlovák belügyekbe való beavatkozásnak” minősítette a műsort.³ Szlovák részről két nappal az adás első része után Stefan Murín miniszterelnök-helyettes fejtette ki véleményét, amelyben durva beavatkozásnak minősítette azt, egyúttal kérte a magyar televíziót, hogy szüntesse

² Dubček meglehetősen szubjektív történetet mesélt el a prágai tavaszról és a Varsói Szerződés tagállamaival folytatott tárgyalásairól. Sugár András interjúja azonban elsősorban a magyar társadalomnak szólt: célja Kádár lejáratása volt ebben az ügyben is. Ugyanakkor a szlovák lakosság által is sok helyen fogható adást Szlovákiában is érdeklődéssel figyelték.

³ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1989. é. 29. d. 29-8, 002047/5.

be „a Csehszlovákiával szembeni barátságtalan tevékenységét”. Emellett telefonon tiltakoztak Várkonyi Péter külügyminiszternél, illetve levélben Nyers Rezső államminiszternél. Cikkek sorozata jelent meg a szlovák *Pravdában* és az *Új Szóban*, amelyek kivétel nélkül a műsorral szemben foglaltak állást, és kritizálták a magyar lépést.⁴

A magyar pártvezetés és a kormány a sajtó pluralitásával indokolta az esetet, a műsorkészítők pedig nem hátráltak meg. Sugár április 30-án a Magyar Rádióban telefonon újra meginterjúvolta Dubčeket. Chrudinák Alajos, a *Panoráma* műsor főszerkesztője pedig visszautasította, hogy csehszlovák oldalról beleszóljanak a műsorba. Igaz, amikor Sugár meg akarta jelenteni nyomtatásban is a vágatlan interjút, arra nem kapott engedélyt.⁵

A Dubček-interjú körüli vitába már-már természetes módon „belekerült” a szlovákiai magyar kisebbség is. Juraj Zvara, a Magyarországon is ismert történész 1989. május 5-én a budapesti csehszlovák nagykövetségen rendezett sajtótájékoztatón azzal próbálta „leleplezni” Dubčeket, hogy 1968 előtt, a Szlovák Kommunista Párt (SZIKP) első titkáráként, a magyarság helyzetének javítására irányuló minden javaslatot lesöpört az asztalról. Erre Sugár újabb interjút készített az egykori pártvezetővel, aki természetesen mindezt tagadta, s egyúttal keményen bírálta a csehszlovák vezetést is. Továbbá kifejtette, hogy az 1968-as csehszlovákiai megújulás hívei nem szocialistaellenesek, hanem éppen az 1980-as évek második felében zajló peresztrojka és a glasznoszty előfutárai voltak, és azt akarták, amit Gorbacsov és hívei is.⁶

Minden cseh és szlovák tiltakozás ellenére a magyar kormány egyértelműen értésre adta, hogy nem tud és nem is akar az ilyen jelenségekkel szemben fellépni. Az volt az álláspont, hogy politikai szempontból nem volna célszerű betiltani az interjú folytatását.⁷

⁴ Uo.

⁵ Sugár mindezt megírta a sajtóban: Reform, 1989. május 19. Majd szamizdat kiadásban megjelent: SUGÁR András: *Tankokkal a tavasz ellen. Dubček megszólal.* Lajosmizse, 1989.

⁶ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1989. é. 29. d. 29-8, 002047/5.

⁷ Uo. 002047/2. 002047/3.

A történet ezzel nem ért véget. 1989. június 8-án Aleksander Dubček és Mihail Černík levelet írt az MSZMP KB-hoz és a magyar kormányhoz, amelyben leszögezték: a CSKP 1968-as *Akcióprogramja* „teljes mértékben tekintetbe vette a CSSZSZK érvényes nemzetközi kötelezettségeit”, vagyis teljesítette a Varsói Szerződésben és a KGST-ben rá eső feladatokat. Arra is felhívták a magyar vezetők figyelmét, hogy a CSKP számára minden feltétel adott volt, hogy „önmaga demokratikus módszerekkel, külföldi beavatkozás nélkül, sikeresen uralja a szocializmus folyamatos megújításának bonyolult és igényes időszakát”. Hangsúlyozták, hogy biztosították az országban a rendet, és semmiféle fegyveres államellenes csoport nem létezett. „A csehszlovák társadalom jelenlegi állapotának fő oka abban rejlik, hogy a CSKP 1968-as, széles körű politikai és gazdasági reformok megvalósulására irányuló programja... 20 évvel ezelőtt a Varsói Szerződés öt tagállama hadseregeinek precedens nélküli beavatkozásával meghíúsult.”⁸ Dubček és Černík arra kérte a magyar pártvezetést és a kormányt, mondják ki azt, hogy 1968-ban nem volt ellenforradalom, az 1968-as *Akcióprogram* a „szocializmus tökéletesítésének és erősítésének programja volt”, hogy a beavatkozás ellentétben állt a csehszlovák alkotmánnyal, és ítélik el a katonai intervenció után kialakuló új vezetés által 1970-ben levont tanulságok megállapításait.⁹

Az „események átértékelésére” azonban sem az MSZMP vezetése, sem a magyar országgyűlés nem volt hajlandó még az 1956-os események felkeléssé minősítése és Nagy Imre újratemetése után sem. A magyar vezetés arra szorítkozott, hogy csakis a saját cselekedeteivel nézzen szembe. Az 1989. augusztus 16-án kiadott közlemény szerint „az MSZMP mai vezetése nem azonosul az 1968-as csehszlovákiai beavatkozással”, de ezenkívül semmilyen megállapítást nem tett az 1968-as csehszlovák eseményekre vonatkozóan. Érdemben a magyar országgyűlés által szeptember 28-án ki-

⁸ Uo. 27. d. 29-2, 002812.

⁹ A CSKP 13. kongresszusa után a pártban és a társadalomban kialakult *váltság tanulságai* című dokumentumról van szó. A CSKP KB 1970. decemberi plenáris ülésén jóváhagyott dokumentumban rögzítették az 1968-ban lezajlott események hivatalos és megkérdőjelezhetetlen értékelését. Ez biztosította az 1969 utáni vezetés politikai legitimációját.

adott nyilatkozat sem mondott ennél többet, azaz Csehszlovákia népeire és a CSKP-ra bízta az események értékelését.¹⁰

Igaz, ez is több volt annál, mint amit a többi szocialista ország mondott az ügyben. A CSKP vezetése pedig még 1989 novemberében, a bársonyos forradalom napjaiban sem szándékozott átértékelni 1968-at, valamint az azt követő 21 évet. Erre csak a forradalom győzelme után, november 24-én került sor. Akkor Magyarországon már nem létezett az MSZMP sem. 1989 végén a magyar kormány megnyugvással vette tudomásul a bársonyos forradalom eredményeit, s úgy értékelte, hogy „ez a fordulat a reformtörekvések útjára lépett szocialista országok táborát gyarapította”.¹¹

A magyar politika és a magyar társadalom kevésbé figyelte a csehszlovákiai novemberi napokat. Ennek két oka volt: egyfelől éppen november 26-ra tüzték ki azt a „négykérdéses” népszavazást, amely az ellenzéki erők első komoly belpolitikai megmértetése volt. Így a magyar politika és közvélemény inkább a hazai kampányra összpontosított. Másfelől decemberben már a romániai események tartották lázban az országot, ahol a forradalomban jelentős szerepe volt a magyar kisebbségnek is. Ráadásul Romániával évtizedek óta rossz volt a magyar vezetés kapcsolata, így az ottani kisebbség nyomorúságos helyzete és Ceaușescu diktatúrájának bukása mindennél jobban érdekelte a magyar közvéleményt. Ennek következtében a bársonyos forradalom eseményei kissé háttérbe szorultak Magyarországon.

Az 1989-es magyar folyamatok, ha nem is játszottak döntő szerepet, de minden bizonnyal hozzájárultak a CSKP bukásához, az ellenzéki erők sikeréhez. Úgy tűnt, hogy az elkövetkező években kevesebb konfliktus lehet a két állam között, a viták immár két, egymáshoz szemlétükben közelebb álló, demokratikus, a polgári

¹⁰ A két nyilatkozatot lásd PANDI Lajos: *A kelet-európai diktatúrák bukása 1985–1990. Kronológia, dokumentumok, bibliográfia*. JATE Kiadó, Szeged, 1991. 472–473. – Az MSZMP vezetése nem volt egységes a kérdésben. Egyfelől nem akarta Moszkvát „hergelni”, ezért az idézett részből elhagyta a „kikényszerített kompromisszum” kifejezést, másfelől meg akart felelni a magyar belpolitikai hangulatnak is. (Lásd RIPP Zoltán: *Rendszerváltás Magyarországon 1987–1990*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006. 392.)

¹¹ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1989. é. 27. d. 29-2, 004082/8.

jogokat tiszteletben tartó vezetés között könnyebben megoldhatók lesznek.

A bársonyos forradalom után

A bársonyos forradalomban a Csehszlovákiában élő magyar kisebbség képviselői is aktívan részt vettek. Már a forradalom második napján, november 18-án fiatal ellenzéki magyar értelmiségiekből létrejött a Független Magyar Kezdeményezés (FMK), amely nyilatkozatban tiltakozott a prágai rendőri beavatkozás ellen. Amikor november 19-én értesültek a Polgári Fórum megalakulásáról, azonnal támogatásukról biztosították célkitűzéseit, és felajánlották együttműködésüket a demokratikus Csehszlovákia megteremtésében. A Szlovákiában létrejött Nyilvánosság az Erőszak Ellen (NYEE) nevű polgári kezdeményezéssel is azonnal felvették a kapcsolatot, s a NYEE november 22-i pozsonyi tüntetésén az FMK képviselője is felszólalt.¹² A csehszlovákiai magyarok és képviselőik között számos világnézeti és politikai ellentét volt már akkor is, de abban közösek voltak az elképzeléseik, hogy a föderáció fenntartását támogatni kell, a kisebbségeket pedig kollektív jogok illetik meg, amelyeket nem csupán az új alkotmánnyal, hanem különböző nemzetközi kisebbségvédelmi jogszabályokkal is biztosítani kell. Abban bíztak, hogy a demokratizálás, a polgári jogok megvalósulása a nemzetségi jogok tiszteletben tartását is jelenti majd.

A magyar külpolitika is megváltozott. 1988–1989 folyamán a pártvezetés és a kormány nem akarta és nem is tudta megakadályozni azt, hogy a magyar külpolitika terítékre kerüljön az ellenzéki mozgalmakkal folytatott küzdelemben, s ennek megvolt a hatása Csehszlovákiában is. E magatartás oka abban keresendő, hogy a magyar ellenzék által felvetett két leg súlyosabb – tömegeket is mozgósító – ügy külpolitikai jellegű volt. Az egyik a romániai (erdélyi) falurombolások, a másik a bős–nagygyarosi vízlépcső megépítése elleni tiltakozás volt. Az előbbi Ceaușescu diktatúrá-

¹² FAZEKAS József–HUNCIK Péter (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. II. kötet. Dokumentumok, kronológia (1989–2004)*. Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja–Dunaszerdahely, 2005. 299–301.

jának, a második pedig a szocialista megalomán építkezéseknek a szimbólumává vált. Az erdélyi ügy inkább a határon túli magyarság megmentéséről szólt, Bős–Nagymaros pedig inkább az ésszerűtlen szocialista gazdálkodás burkolt rendszerkritikáját jelentette.¹³ A bős–nagymarosi vízlépcső építése elleni tiltakozási hullám a legerősebb rendszerellenes tömegmozgalommá nőtte ki magát. Látszólag környezetvédelmi érvekkel támadták a beruházást, de a tüntetések lényege abban rejlett, hogy így lehetett összekovácsolni az ellenzékét.

Az erdélyi magyarság elnyomása elleni tiltakozásnak más szerepe volt: a megmozdulások igazi kohéziós erőt alakítottak ki Magyarországon, a szolidaritás vállalása pedig egyszerre a nemzeti érzelmek megjelenését is jelentette. A magyar társadalom tudatában kitágultak a nemzet határai.¹⁴ A csehszlovákiai magyarsággal nem volt ilyen erős a kapocs, mert nem volt olyan súlyos az ott élők helyzete, mint Romániában. Ennek ellenére Szlovákiában aggodalommal tekintettek a magyar nemzeti érzés erősödésére, de nem értették meg annak okait és céljait.

Az 1990 májusában létrejövő új magyar demokratikus kormány szakított a kádári külpolitikával, és hármas célt tűzött ki, amelyeket eleinte nem szándékozott hierarchikus sorba rendezni: az euroatlanti integráció felgyorsítása, a jószomszédi viszonyok kialakítása és a határon túli magyarság megmaradásának erősítése, Magyarországhoz közelítése. E hármas prioritás nem tűnt megvalósíthatatlannak. Az európai integráció a térségben élő nemzetek közös érdekeként jelent meg, és az integrációt a nyugat-európai országok is szorgalmazták. A jószomszédági politikát a korábbi gyakorlathoz hasonlóan kétoldalú alapszerződésekben rögzítette volna a magyar állam. A tárgyalások meg is indultak a csehszlovák szövetségi kormánnyal. Végül a kisebbségi kérdések mindenki számára megnyugtató rendezése is elérhetőnek tűnt, hiszen az éppen formálódó európai uniós alapelvek a szubszidiaritást, vagyis a döntések legalacsonyabb szinten való meghozását hirdették, tehát remény volt a helyi és regionális politikák megerő-

¹³ RIPP Zoltán: i. m. 181–187.

¹⁴ EGRY Gábor: *Otthonosság és idegenesség. Identitáspolitika és nemzetfelfogás Magyarországon a rendszerváltás óta*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. 41–44.

sítésére. A létrejövő polgári demokráciák garantálták az emberi és polgári jogok tiszteletben tartását, így nem tűnt a valóságtól elrugaszkodott célnak, hogy idővel sikerül elismertetni a magyar nemzeti kisebbségek kollektív jogait is.¹⁵

Hamar kiderült, hogy Csehszlovákia belpolitikai dezintegrációja a külpolitikára is hatással lesz. Míg az európai integrációban (illetve hamarosan a regionális visegrádi együttműködés kialakításában) a szövetségi kormánnyal közösen léphetett fel a magyar külpolitika, addig a jószomszédsági politika és a határon túli magyarság kérdése Prágából Pozsonyba „került át”, hasonlóan a bős-nagymarosi vízlépcső problémájához.

Bős-Nagymaros ügye magyar szemmel

A rendszerváltás idején Magyarországon éppen a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer felépítése elleni tiltakozás mozgósította a legnagyobb tömegeket. Ugyanakkor az sem elhanyagolható tény, hogy a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer közös építéséről és üzemeltetéséről szóló, 1977-ben megkötött szerződésben rögzített határidőket már 1981-ben elkezdték felülvizsgálni, majd az 1983. október 10-én Prágában aláírt módosító szerződések öt évvel eltolták a beruházás megvalósításának időpontját. Ebben a döntésben akkor még főleg gazdasági szempontok játszottak szerepet, de hamarosan megjelentek a környezetvédelmi érvek is. 1983-ban a Magyar Tudományos Akadémia felhívta a figyelmet a várható környezeti és gazdasági károkra, és az építkezés elhalasztását javasolta. Magyarországon a formálódó ellenzék is elkezdett a témával foglalkozni. 1984. augusztus 1-jén megalakult a Duna Kör civil szervezet, amely különböző szamizdat kiadványokban hívta fel a lakosság figyelmét a beruházás várható súlyos gazdasági és környezeti következményeire. Magyar részről már 1985-ben fel-

¹⁵ Kiss Balázs: Átlépni a határainkat. Az 1989 utáni magyar külpolitikai gondolkodás és annak szlovák dimenziója. In: KOLLAI István (szerk.): *Meghasadt múlt. Fejezetek a szlovákok és a magyarok történelméből*. Terra Cognita Alapítvány, Budapest, 2008. 214–227.

függesztették átmenetileg a nagymarosi építkezést, majd osztrák cégekkel és bankokkal megállapodva döntöttek a folytatásról.

Közben egyre erősödött a nemzetközi nyomás is. 1988 nyarán Lipták Béla, az Egyesült Államokban élő magyar professzor megalakította a Magyar Környezetvédelmi Alapot, amelynek az volt a célja, hogy a vízlépcső elleni nyugati kampányt segítse, és nyugati szankciókkal fenyegette a magyar kormányt. A nagy nyomás hatására a kormány beismerte, hogy az építkezés rendkívüli terhet ró az országra, és ha ma kellene dönteni, akkor biztosan nem hoznának ilyen döntést. Egymást érték az ellenzéki környezetvédők tiltakozó akciói. A legjelentősebb megmozdulást 1988. szeptember 12-én, Budapesten az Országház elé szervezték meg, ahol 1956 óta nem volt tüntetés. Ez volt a magyarországi rendszerváltás során a legnagyobb tömeggyűlés. Ennek ellenére az országgyűlés az építkezés folytatása mellett döntött, sőt 1989. február 6-án a csehszlovák és a magyar fél kölcsönös megállapodás keretében elhatározta, hogy felgyorsítja a befejezést.¹⁶

Az újabb kétoldalú szerződés olaj volt a tűzre, a magyar ellenzék politikai kérdésként kezelte az ügyet. A nemzetközi és a hazai nyomásnak engedve végül a Németh Miklós vezette utolsó reformkommunista kormány 1989. május 13-án felfüggesztette a nagymarosi építkezést, és erről tájékoztatta Ladislav Adamec csehszlovák miniszterelnököt is. A döntés ellen tiltakozott mind a szövetségi, mind a szlovák kormány. A szlovák kormány sajtótitkára csodálkozásának adott hangot, szerinte az építkezés leállítása mindkét félnek nagy gazdasági károkat okoz majd. Nem titkolta, hogy a csehszlovák fél szenved el a jelentősebb veszteségeket, hiszen előrébb jártak az építkezésben, ráadásul számos munkaeszközt nyugatról kellett beszerezni, ami jelentősen növelte a költségeket.¹⁷

A csehszlovák fél egyúttal azt is jelezte, hogy ha a döntés véglegessé válik, akkor jelentős (40 milliárd korona) kártérítési követeléssel fog fellépni Magyarországgal szemben.¹⁸ Másfelől a csehszlovákok azt is értésére adták a magyar vezetésnek, hogy szerin-

¹⁶ RIPP Zoltán: i. m. 183–184.

¹⁷ PÁNDI Lajos: i. m. 471.

¹⁸ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1989. é. 26. d. 29-10, 00124/3.

tük az ökológiai jellegű magyar aggályok nem megalapozottak, és egyértelműen az ellenzéknek tett engedményként értékelték a kormány lépését. Végül azt is kilátásba helyezték, hogy egy saját felségterületükön épített gátrendszerrel fogják biztosítani a bősi erőmű vízellátását, s ehhez az 1977-es szerződésben rögzítetteknek megfelelően elterelik a Duna vizét.¹⁹ Érdemes emlékezni rá, hogy mindez a Dubček-interjú sugárzásával egy időben zajlott.

A magyar kormányzat ebben a kényszerhelyzetben – a csehszlovák érvekre adott valódi válasz híján – taktikai lépésként elfogadta azt a koncepciót, hogy tárgyalásokat kell kezdeményezni a csehszlovák félnél. Abban az esetben, ha azok sikertelenül zárulnának, *a csehszlovák fél rosszhiszeműségére és a szeizmológiai problémákra* fog hivatkozni. Erről minisztertanácsi határozat is született 1989. szeptember 22-én.²⁰

1990 elején, a bársonyos forradalom utáni néhány hónapban, a megújult szlovák kormány is leállította a Duna elterelésével kapcsolatos munkálatokat. Új szakértői bizottságot hoztak létre és úgy határoztak, hogy folytatják a tárgyalásokat. Németh Miklós magyar miniszterelnök, a helyzetet kihasználva, 1990. január 10-én levelet írt Marián Čalfa csehszlovák miniszterelnöknek, hogy vizsgálják meg újra a bősi vízlépcső környezeti és egyéb hatásait. Čalfa azonban inkább arról akart tárgyalni, hogy a bősi erőműt 1991-ben üzembe tudják-e helyezni. A magyar kormány megpróbálta húzni az időt, és azt javasolta, hogy várják meg mindkét országban a választásokat, és majd az új kormányok döntsenek véglegesen.²¹

A magyar fél 1990 tavaszán sikertelenül próbálta meggyőzni a csehszlovák szövetségi kormányt, hogy ideje leszámolni a „presz-tízsszempontú, merkantilista megközelítéssel”, és hogy az építkezés folytatása csak a jó döntések esélyeit csökkenti.²² A csehszlovák fél felismerte, hogy a magyar döntés valójában propagandisztikus célokat szolgál a magyar parlamenti választások előtt, a magyar fél pedig a szlovákiai munkálatok felfüggesztésében látott propa-

¹⁹ Uo. 29-10, 00124/7., illetve 27. d. 29-14, 002326/1.

²⁰ Uo. 29. d. 29-55, 550/13.

²¹ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1990. é. 17. d. 29-10, 151/1.

²² Uo. 29-10, 151/2.

gandát, hiszen az a még meg sem épült nagymarosi erőműhöz kapcsolódó csehszlovák munkákat érintette. Végül a csehszlovák és ekkor már főképpen a szlovák kormány visszatért az eredeti koncepcióhoz: a bősi erőművet minél előbb be kell fejezni.²³

A magyar kormány számára 1990 folyamán kiderült: Szlovákia nemcsak igényt tart arra, hogy az ügyben megkerülhetetlen legyen, hanem Prága érdektelensége miatt erre minden lehetősége meg is van. Azzal, hogy a szövetségi kormány Vladimír Mečiar (1990. június 27. és 1991. április 23. között Szlovákia miniszterelnöke) nevezte ki az ügyben illetékes tárgyalónak, világos lett, hogy a vízlépcső ügye immár szlovák–magyar ügy. A magyar politika célja azonban továbbra is az volt, hogy magyar–csehszlovák ügyként kezeljék a problémát. Annak ellenére, hogy Mečiarral és utódával, Čarnogurskýval is tárgyalt, a magyar kormány mégis a szövetségi kormányt tartotta egyenrangú partnerének. Törekvése azonban illúziónak bizonyult. Ezzel együtt a szlovák kormány presztízskérdést csinált az építkezésből, és engedményekre nem volt hajlandó. Másfelől az is igaz, hogy az 1990. május végétől hivatalban lévő, Antall József vezette új kormányban, illetve az új magyar parlamentben azok alkották a többséget, akik korábban, ellenzékben, a vízlépcső ellen léptek fel. Így a magyar félnek nem is nagyon volt más lehetősége, mint hogy az építkezés végleges beszüntetése mellett érveljen. A helyzet odáig fajult, hogy a magyar fél nem látott esélyt a megmerevedett álláspontok közeledésére. „Megállapítható, hogy a – mielőbbi megegyezés kölcsönös érdekén túl – a tárgyaló álláspontok között érintkezési pontok nincsenek, s a háttérmotivációk miatt egyik fél sem engedheti meg magának, hogy elvi és érdemi engedmények árán lendítse ki a kátyúba jutott közös szekeret.”²⁴

A csehszlovák, illetve a szlovák fél következetesen elutasította, hogy nemzetközi szervezet bevonva, „háromoldalú bizottság”

²³ Uo. 29-10, 151/5.

²⁴ Ezt a mondatot az 1991. április 22-re tervezett Mádl Ferenc–Vladimír Mečiar-tárgyalásra készült magyar anyag tartalmazta (MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1991. év. 20. doboz. 29-532. 00106/46.). A tárgyalás eredménytelenül zárult, ami annak is betudható, hogy Mečiar másnap visszahívta a szlovák parlament a miniszterelnöki posztról. Helyére Jan Čarnogurský került, aki – mint kiderült – szintén presztízsként tekintett az ügyre.

vizsgálja meg a beruházást és készítsen hatástanulmányt, amelynek ismeretében mindkét fél számára megnyugtató, felelős döntést lehetne hozni. Ezt a politikát folytatva 1991. december 12-én döntöttek arról, hogy egyoldalúan elterelik a Duna vizét egy nagyjából 30 kilométer hosszúságú szakaszon, vagyis megépítik kizárólag Csehszlovákia területén a bősi vízi erőművet.

A magyar kormány ez ellen természetesen hevesen tiltakozott. Először 1992. február 14-én szóbeli jegyzékben hívta fel a csehszlovák kormány figyelmét arra, hogy „a Duna egyoldalú elterelése ellenkezik a szuverenitás és a területi integritás tiszteletben tartásának, az államhatárok sérthetlenségének a nemzetközi jogban lefektetett elveivel”,²⁵ ezért jogellenesnek tartja a döntést. Egyúttal felszólította a csehszlovák kormányt, hogy azonnal függessze fel az ezzel kapcsolatos munkálatokat. 1992. február 28-án Antall József Marián Čalfához intézett levelében további aggályokra világított rá. A magyar kormány szerint a határfolyó egyoldalú elterelése megváltoztatja a határ jellegét, mindez „ellentétes az államhatárok sérthetlenségének elvével, ezért a megvalósítása összeegyeztethetetlen az ENSZ Alapokmányában és a Helsinki Záróokmányban elfogadott alapelvekkel. A Dunának a közös szakaszcson elterelése ugyanis cseh és szlovák területre vinné át a hajózási fővonalat, amelyik jelenleg a Párizsi Békeszerződés – közvetve a trianoni békeszerződés – előírásai szerint a két állam határát képezi.”²⁶ A magyar kormány szerint az elterelés tehát nemcsak az 1977-es szerződés semmibe vételét jelenti, hanem súlyos nemzetközi problémákat is felvet, sőt Magyarország szuverenitását, államhatárait is sérti.²⁷

²⁵ *Magyar Külpolitikai Évkönyv*, 1992. Külügyminisztérium, Budapest, 1992. 145.

²⁶ Uo. 151.

²⁷ Már 1991. június 30-án elkészült a magyar jogi szakvélemény, amely arra figyelmeztetett, hogy a Duna határfolyó, így annak elterelése „teljesen ellentétes a szuverenitás tiszteletben tartásának és a területi integritás sérthetlenségének elvével”, sőt azt is megállapította, hogy a Duna elterelése „egyenesen azzal lenne egyenértékű, mintha Csehszlovákia valamely magyar területet elcsatolna”. (MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1991. é. 20. d. 29-532. 00106/69.) Ugyanakkor nem tisztázta, hogy a szerződés felmondása milyen előnyökkel jár az ország számára. Egy 1992. február 10-én keletkezett dokumentum szerint inkább hátrányai lennének egy ilyen döntésnek. A szerződés felbontása nem használna sem

A Bős–Nagymarosi Vízlépcsőrendszert illetően végül nem sikerült közös megegyezéssel elérni a szlovák területen folyó – Magyarország szerint – jogellenes munkák leállítását, így 1992. május 25-i hatállyal a magyar fél felmondta az 1977-es államközi szerződést,²⁸ amit természetesen Csehszlovákia nem fogadott el.²⁹

Egyes szlovák vélemények (például František Mikloško, a Szlovák Nemzeti Tanács elnöke) szerint hiba volt magyar részről a csehszlovákiai parlamenti választások előtt bejelenteni a szerződés felbontását, hiszen ez a szélsőséges politikai erőknek kedvezett. Véleménye szerint ebben az időszakban egyetlen szlovák politikai erő sem vállalhatta a politikai vereség kockázata nélkül a bősi munkálatok felfüggesztését.³⁰ Feltehetően van igazság ebben is, de a szlovák belpolitikai átrendeződést, a parlamenti választások eredményét nem a magyar kormány döntése befolyásolta, hanem sokkal inkább a cseh–szlovák viszony rendezése körüli viták, illetve az államjogi és kompetenciaviták. Ráadásul azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a Duna eltereléséről hozott döntés idején éppen nem a szlovák nacionalizmusra építő Vladimir Mečiar volt a miniszterelnök, hanem Ján Čarnogurský (1991. április–1992. június), aki ezzel együtt is elveszítette a választásokat 1992 nyarán.

A beruházás leállítása Szlovákiában felerősítette a magyar nemzeti kisebbséggel szembeni ellenszenvet is. Erre egyébként

Magyarországnak a nemzetközi politikai térben, sem a szlovákiai magyaroknak. Jeszenszky Géza saját kezűleg írta a dokumentumra, hogy „messzemenően egyetértek az érveléssel”. (MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 14. d. 29-532, 0082/8.) Ugyanakkor a magyar kormány elfogadhatatlannak tartotta, hogy „közvetlenül északi határunk mentén biztonságunkat veszélyeztető objektum létesüljön”. (Uo. 29-532, 0082/13.)

²⁸ Az országgyűlés 12/1992 (IV. 4.) OGY. sz. határozata. Az országgyűlés 1992. március 24-én fogadta el, majd a kormány április 19-én jelentette be, hogy az 1977-es szerződést május 25-i hatállyal felmondja.

²⁹ A szlovák kormány áprilisban úgy döntött, hogy el kell halasztani a két ország baráti, együttműködési és jószomszédi kapcsolatairól szóló alapszerződés aláírását. Attól tette függővé az aláírást, hogy a magyar kormány milyen lépéseket tesz majd a vízmű felépítésével kapcsolatban. Valójában arról volt szó, hogy a szlovák kormány nem akart Prágán keresztül semmilyen szerződést aláírni Magyarországgal, ezt a jogot magának tartotta fenn. A csehszlovák–magyar alapszerződés megkötésére nem is került sor a későbbiekben sem.

³⁰ MOL XIX-J-1 Csehszlovákia, 1992. é. 12. d. 29-10, 00863/2.

számított a magyar diplomácia. A pozsonyi magyar főkonzul már 1989. június 11-én azt írta jelentésében: „nem lesz nehéz kiszámítani, hogy a nagymarosi építkezések végleges leállítása hosszabb feszültségeket okozna, és ezt éreztetnék a magyar nemzetiséggel is”.³¹

Elmondható, hogy a bős–nagymarosi vízlépcső körüli viták már a kezdetben megmérgezték a két állam viszonyát. Hiába, hogy mindkét fél az államszocialista rendszertől örökölte a problémát, sem a rendszerváltás, sem Csehszlovákia felbomlása idején, sem pedig az utána következő időszakban nem sikerült a problémát mindkét fél számára megnyugtatóan rendezni.

Szlovákia és a szlovák–magyar kapcsolatok a dezintegráció idején magyar szemmel

A rendszerváltás és a vele járó állami dezintegráció, a szlovák nemzetépítés kihívásai és a vele járó erősödő új nemzetállami nacionalizmus az egyik oldalon, valamint az évtizedekig tabuként kezelt, kibeszéletlen trianoni sérelem (valódi, megélt emlékezetpolitika hiánya), a határon túl élő magyarok újrafelfedezése, a nemzeti összetartozás érzésének felerősödése a másik oldalon.

Kijelenthető, hogy a második csehszlovák állam utolsó éveiben, illetve az 1993. január 1-jén létrejött önálló Szlovák Köztársaság elmúlt két évtizedében a magyar nemzetiséghez való viszony határozta meg a két ország viszonyát: a mindenkori szlovák kormány nemzetiségi, illetve a mindenkori magyar kormány határon túli magyarokkal kapcsolatos politikája. Ezenkívül minden más kérdés csupán másodlagos lehetett. Ezt a bonyolult helyzetet Rudolf Chmel, Szlovákia első budapesti nagykövete a következőképpen fogalmazta meg: „A szlovák–magyar viszony kulcsa, és egyáltalán a szlovák–magyar külpolitika kulcsa, valamint a gyakran emlegetett szlovák–magyar kiegyezés kulcsa nem annyira a Budapest és Pozsony közötti viszonyban, hanem sokkal inkább a Pozsony – vagy ha úgy tetszik, Turócszentmárton – és, mondjuk, Komárom vagy Dunaszerdahely közötti viszonyban rejlik. Tehát a szlovák

³¹ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1989. é. 27. d. 29-142, 002888.

kormány és nagyon leegyszerűsítve a magyar kisebbség közötti viszonyban. Amíg ugyanis ez a viszony nem javul meg, amíg valamilyen módon nem enged fel, addig a Szlovákia és Magyarország közötti viszony rendezésére nincs sok remény.”³² A kérdés az, hogy a magyar kormány Csehszlovákia dezintegrációja és felbomlása idején milyen magatartást tanúsított Szlovákiával szemben, milyen lépéseket tett arra vonatkozóan, hogy a szlovák–magyar viszonyt megnyugtatóan rendezni lehessen, és milyen politikát folytatott a Szlovákiában élő magyar kisebbségekkel kapcsolatban.

A rendszerváltás után a magyar külpolitika nyíltan felvállalta a határon túli magyarok védelmét, érdekképviseletét. Václav Havel, az új csehszlovák köztársasági elnök 1990. január 25–26-án Budapestre látogatott, ahol fogadta őt az ideiglenes magyar köztársasági elnök, Szűrös Mátyás. A tárgyalásról kiadott nyilatkozat szerint a két fél áttekintette a két országban élő magyar, illetve szlovák nemzetiségek helyzetét. Szűrös hangsúlyozta: „Hasznos lenne felmérni a Csehszlovákiában élő magyarságot a világháború után ért hátrányok tényeit, s megvizsgálni ezek orvoslásának lehetőségeit.”³³ Ennek folytatásaként április 9-én Pozsonyban került sor az újabb találkozóra, ahol megállapodtak abban, hogy közös nyilatkozatot dolgoznak ki a két ország nemzetiségi politikájának elveiről és céljairól, illetve egy nemzetiségi problémákkal foglalkozó vegyes bizottságot is létrehoznak. A magyar félnek sikerült elérnie, hogy a találkozó végén kiadott közleményben elutasítsák a csehszlovákiai magyarságra 1945-ben kimondott kollektív bűnösség vádját.³⁴

Miközben a szövetségi vezetéssel látszólag normalizálódott a magyar politika kapcsolata, egyre feszültebbé vált a viszony a közben önállósuló Szlovákiával. Az 1989. novemberi–decemberi forradalmi napok után, 1990 tavaszán egyre több magyarelles

³² Idézi magyarul: HAMBERGER Judit: *Szlovákia magyarságpolitikája 1989 novembere után*. In: Uő: Szlovákokról és csehekről – magyar szemmel. Tanulmányok, elemzések. Kalligram, Pozsony, 2000. 136. (Beseda za okružlým stolom o slovensko–maďarských vťahoch. *Medzinárodné otázky*, 1995/4. 8.)

³³ *Magyar Külpolitikai Évkönyv*, 1990. Külügyminisztérium, Budapest, 1990. 113.

³⁴ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1990. é. 17. d. 29-10, 151/8. Lásd még *Népszabadság*, 1990. április 10. 1–3.

szlovák nacionalista megnyilvánulásra került sor az utcákon, illetve a sajtóban. 1990. március 12-én Szűrös levélben fejezte ki aggodalmát Havelnek a Szlovákiában tapasztalható magyarellenesség miatt, és síkraszállt azért, hogy az új csehszlovák jog- és intézményrendszer kialakításánál vegyék figyelembe a magyar kisebbség igényeit is. A szlovák kormány három nappal később keményen reagált Szűrös levelére. Szerinte a magyar államfő újra felkorbácsolja a már elült „nemzetiségi szenvedélyeket”.³⁵

Tovább növelte a szlovák kormány bizalmatlanságát Magyarországgal szemben az 1990. márciusi–áprilisi választáson győztes Magyar Demokrata Fórum miniszterelnök-jelöltje, Antall József azon kijelentése is, hogy lélekben 15 millió magyar miniszterelnöke kíván lenni. A mondat nem tartalmazott ugyan revizionista gondolatot, hiszen éppen úgy vonatkozott az Amerikában élő magyar emigrációra, mint a trianoni békeszerződés következtében a magyar határokon kívül rekedt magyarságra, de a szlovák vezetés egyértelműen revizionistának és a cseh–szlovák állam belügyeibe való beavatkozásnak minősítette. Június 7-én Robert Harenčár (szlovák nemzetiségű) külügyminiszter-helyettes behívatta a magyar nagykövetet és tudtára adta, hogy „a Csehszlovákiában élő magyar nemzetiségűek csehszlovák állampolgárok, lehet őket segíteni, lehet az érdekükben a csehszlovák hivatalos szerveket felkérni, de nem lehetséges a csehszlovák állam politikájába ezen a címen beavatkozni”.³⁶ Válaszában a nagykövet kifejtette, hogy rosszul értelmezték Antall szavait. Kijelentette, hogy a magyar kormány felelősséget érez a határon túli magyarok helyzete és sora iránt, és hangsúlyozta, hogy Magyarország számára a nemzetiségi kérdés nem határprobléma. Budapest a helsinki megállapodások (1975) szellemében a határokat realitásként fogja fel, a nemzetiségi jogok pedig az emberi jogok szerves részét alkotják, így megsértésük nem belügy.³⁷ Antall kijelentése valóban nem volt revizionista abban az értelemben, hogy nem az 1920 óta létező határok megváltoztatására vonatkozott. Sokkal inkább jelentett szakítást a Kádár-korszakkal, érzékeltetve, hogy a nemzet ismét

³⁵ Uo.

³⁶ Uo. 151/4.

³⁷ Uo.

fontos hivatkozási alap. Másrészt azt is jelezte, hogy a magyar kormány számára fontosak a határon túli magyarok, sőt ezt a felelősségvállalást a módosított magyar alkotmány is kimondta.³⁸

A szlovák fél továbbá azt is kifogásolta, hogy 1990. június 4-én, a trianoni békeszerződés 70. évfordulóján, a magyar országgyűlésben a képviselők egyperces néma csenddel emlékeztek meg róla. A magyar külügy levélben utasította a magyar nagykövetet, hogy a legközelebbi találkozáskor mondja el Harenčárnak: a magyar megemlékezésnek „nem volt a békeszerződést, különösen nem a határookra vonatkozó rendelkezéseit megkérdőjelező tartalma”. Ezenkívül a nagykövet emlékeztesse a külügyminiszter-helyettest arra, amit a budapesti konzultáció során is elmondtak neki, hogy „Magyarország a jövőben minden kérdésben egyértelműen megfogalmazza a saját álláspontját és érdekeit, s azokat határozottan képviselni fogja szomszédainknál, ezt meg kell szokniok. Trianon a magyarságnak tragédiát okozott, s lényegében a második világháborúnak is oka volt. Senki nem várhatja tehát, hogy az igazságtalan diktátumnak a magyarság örüljön.”³⁹

A helyzet azért volt feloldhatatlan, mert a szlovák társadalom és politika nem értette meg: Trianon kérdése a magyar társadalom többsége számára nem határrevízió kérdése, hanem az alakuló emlékezetpolitika egyik fontos eleme. A parlamenti megemlékezés is inkább a múlttal, a Kádár-korszakkal történő szakítást szolgálta, azaz „a politikai közösség szimbolikusan is birtokba vette történelmének egy darabját”.⁴⁰

A magyar külügyi vezetés többször szóvá tette, hogy számos konstruktív javaslattal éltek az elmúlt hónapokban, de választ nem kaptak, miközben irredentizmussal vádolják őket. A helyzet magyar értékelése szerint a csehszlovák szövetségi politika (Prága) halogató taktikájának oka az, hogy nem akarják a „magyar kérdéssel” terhelni a cseh-szlovák viszonyt. Hiába tehát Václav Havel és Jiří Dienstbier (szövetségi külügyminiszter)

³⁸ EGRY Gábor: i. m. 94–97.

³⁹ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1990. é. 17. d. 29-10 151/4. – Nincs arra vonatkozóan dokumentum, hogy a magyar nagykövet átadta volna az üzenetet, de a külügyminisztérium álláspontja jól látszik.

⁴⁰ EGRY Gábor: i. m.. 55.

megértő álláspontja, a kérdés megoldása a szlovákokon múlik.⁴¹ Éppen ezért a magyar politika kereste a kapcsolatot a szlovák vezetéssel már a cseh–szlovák parlamenti választások előtt is. A találkozások gyakoriságából is látszik, hogy Budapest egyre inkább egyenrangú partnerként kezelte Pozsonyt, és már nem feltétlenül a szövetségi kormánnyal vagy a köztársasági elnökkel akart minden ügyben tárgyalni.

1992. április 22-én Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter fogadta Pavol Demeš, a Szlovák Köztársaság nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó miniszterét. A pozsonyi konzulátus által a tárgyalásokhoz készített háttéranyag szerint „a magyar–cseh–szlovák és azon belül a magyar–szlovák kapcsolatok alapvetően rendezettek. Érdekeltek vagyunk a korrekt, jószomszédi, baráti kapcsolatok fenntartásában, fejlesztésében. Az országaink együttműködését nehezíti a bősi vízlépcső ügye, a nemzetiségi kérdés és a történelmi múlttal összefüggő néhány negatív beidegződés.” Az anyag azt is megállapítja, hogy *a cseh–szlovák viszony kérdéseit Magyarország teljes mértékben belügynek tekinti*, és abban érdekelt, hogy „egy demokratikus berendezkedésű, az emberi és a kisebbségi jogokat messzemenően biztosító ország legyen a szomszédunk”.⁴² A két ország viszonyát elemezve két jelentős problémát említ meg. Az egyik a bősi vízlépcső ügye. Ezen a téren – olvasható az anyagban – a magyar fél a nemzetközi szakértői csoport felállítását szorgalmazza, s ezzel egyidejűleg szeretné elérni, hogy a csehszlovák fél függessze fel egyoldalú munkálatait. A másik probléma a Csehszlovákiában élő magyar nemzetiséggel kapcsolatos. A magyar fél szerint zsákutcába vezet „a szigorúan

⁴¹ A szlovák félelmeket az is táplálhatta, hogy a magyar választásokon a jobboldal nyert, a kormányzásból kimaradtak a liberálisok. Antall személy szerint nem volt a modern nacionalizmus híve, revíziós gondolatai sem voltak. Csakhogy 1993 elejéig a kormányzó párton belül erős volt a Csurka István vezette szárny, amely erősen nacionalista és időnként revizionista gondolatokat is megfogalmazott. Ellenezte többek között a magyar–ukrán alapszerződés megkötését is. Csurka érvkészletében benne volt, hogy Jugoszlávia és Csehszlovákia felbomlása hatálytalanítja a trianoni és a párizsi béke határklauzuláit. Ezek a nézetek azonban marginálisak maradtak, nem befolyásolták a magyar külpolitikát. Csurkát 1993-ban végül kizárták az MDF-ből, és önálló pártot alapított, amely 1994-ben nem jutott be a magyar parlamentbe.

⁴² MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 12 d. 29-13, 001521/3.

vett reciprocitás”, a nemzetiségek igényeit csakis az európai normákkal összhangban, „a nemzetiségi egyéni és *kollektív érdekek* biztosításával” lehet kielégíteni. Külön kiemeli az elemzés, hogy a nemrég elfogadott új szlovák nyelvtörvény diszkriminatív, megtiltja még a magyar keresztnévek használatát is.⁴³

A magyar anyag készítői leszögezték: „Mi a nemzetiségi politika alapelveinek tekintjük az önrendelkezést és természetesen a nemzeti kisebbségek önigazgathoz való jogát.” Hozzá tették, hogy ezt az elvet elfogadta a szlovákiai Kereszténydemokrata Mozgalom vezetősége is. A magyarok rehabilitációjával és kárpótlásával kapcsolatban pedig azzal érvelt, hogy a szlovákiai parlament megkövette az elhurcolt zsidókat, a kitelepített kárpáti németeket, rehabilitálta a Szovjetunióba elhurcolt ártatlanokat, ám mindez a magyarság vonatkozásában nem történt meg.⁴⁴

A tárgyalásokon Jeszenszky kezdeményezte, hogy a magyar-szlovák kapcsolatokban a hangsúlyt elsősorban a helyzet javítására, a jövő megalapozására tegyék. Kifejtette, hogy ehhez „a két nép történelmi szemléletének közeledésére van szükség, különösen a 20. századi történelmi kérdésekben. Megkerülhetetlen az 1945–48 közötti időszak.” Felvetette, hogy a szlovákiai magyarság a többségi nemzethez hasonlóan részesüljön erkölcsi, jogi rehabilitálásban és anyagi kárpótlásban. Továbbá azt is hangsúlyozta,

⁴³ Uo. – A szlovák parlament 1990. november 25-én fogadta el az első nyelvtörvényt, amely szerint a nemzetiségek nyelvét hivatalos érintkezésben csak olyan helységeken lehet használni, ahol a lakosságbeli részarányuk meghaladja a 20%-ot. Nem szólt a törvény arról, hogy a helységnevek, utcanevek, földrajzi nevek és intézménynevek feliratozása többnyelvű lehessen. Ennek ellenére a 18 magyar képviselő megszavazta a törvényt, csupán 4-en szavaztak ellene, 2-en pedig tartózkodtak. Ezzel megakadályozták, hogy a *Matica Slovenska* (a szlovákok kulturális és tudományos központja, erősen nacionalista, magyarellenes beállítottsággal) által kidolgozott javaslatot fogadják el. Az 1992 szeptemberében elfogadott szlovák alkotmány tovább rontotta a nemzetiségi nyelvhasználat lehetőségeit, amikor a szlovák nyelvet nem csupán hivatalos nyelvként, hanem államnyelvként határozta meg.

⁴⁴ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 12 d. 29-13, 001521/1. – Az 1945. április 5-én meghirdetett Kassai Kormányprogram és az úgynevezett Beneš-dekrétumok magyarságot érintő passzusairól van szó, amelyek következtében 600 000 magyar elvesztette csehszlovák állampolgárságát, 50 000 magyart deportáltak, elvették földjüket, majd minden ingatlanukat és ingóságukat. A dekrétumok továbbbővítő szelleméről lásd Kollai István írását: In: Uő (szerk.): i. m. 184–198.

hogy a magyar kormány szeretné, ha „kétoldalú kapcsolataink alakítása a magyar nemzeti kisebbség aktív részvételével” történe.⁴⁵ Demeš konkrétan nem válaszolt a magyarok rehabilitációjára vonatkozó kérésre, ellenben azt hangsúlyozta, hogy „a szlovák kormány a gazdasági gondok és a múltbeli problémák tisztázásának hiánya ellenére a magyar kisebbség helyzetét több szempontból is az európai átlagnál jobbnak tartja”. A szlovák félnek egyébként az volt az álláspontja, hogy a diszkriminatív intézkedéseket előíró Kassai Kormányprogramot akkor fogadták el, amikor a háború még folyt, és Szlovákia területén a magyar hadsereg egységei az ellenség oldalán harcoltak. Ezt hangsúlyozták a szlovákok a vitás történelmi kérdések tisztázására létrehozott parlamenti vegyes bizottságban is.⁴⁶

A tárgyalások során Entz Géza politikai államtitkár is felvett egy sor konkrét problémát, és sürgette a magyar–szlovák történelmi kiegyezést. Hangsúlyozta, hogy be kell fejezni az érzelmi alapú politizálást. Szorgalmazta az együttműködés elmélyítését, a történelmi vegyes bizottság munkájának ösztönzését, együttműködést a diszkriminatív törvények feltérképezésére, az egységes történelemtankönyv bevezetését. Továbbá azt is felvetette, hogy a kétoldalú kapcsolatokba vonják be a szlovákiai magyar kisebbséget, hiszen nagy előnyük, hogy mind a két nyelvet beszélik. Válaszában Demeš azt a konklúziót vonta le, hogy „az elkövetkező 10 évben Közép-Európában a nemzetiségi problémák jelenlétével kell számolnunk”.⁴⁷

Meg kell említeni, hogy a belpolitikai küzdelmek során sokszor magyarelles kijelentésekkel operáló Mečiar szlovák kormányfő nem volt ilyen ellenséges a háttérbeszélgetések alkalmával. 1992. július 29-én fogadta Katona Tamás államtitkárt, és köszönettel elfogadta Antall József meghívását. Azt is elmondta, hogy Szlovákia megkülönböztetett figyelmet fordít a magyar–szlovák kapcsolatok alakulására, és érdekében áll a két ország gyümölcsöző, jó kapcsolatainak kialakítása. „Részletkérdéseknek” nevezte a bósi vízmű kérdését és a nemzetiségi kérdést is, amelyeket ugyan meg

⁴⁵ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 12 d. 29-13, 001521/2.

⁴⁶ Uo. 29-1, 00416.

⁴⁷ Uo.

kell oldani, de szerintem ez lehetséges. A szlovákiai magyarsággal kapcsolatban pedig arra hivatkozott, hogy a szlovák társadalom politikailag még nincs felkészülve az „autonómia” szó befogadására, az számukra elfogadhatatlan, az irredentizmussal egyenlő. Viszont nyitva hagyta a kaput a kulturális és oktatási öngazdálkodás szélesítése, a hatalom decentralizálása és az önkormányzati hatáskörök növelése irányában. Mečiar szerint Szlovákiában néhány szélsőséges kivételével elfogadják az emberek a kisebbségi jogokat.⁴⁸ Kétségtelen, hogy Mečiar kettős játékot űzött. A belpolitikában rendszeresen kijátszotta a „magyar kártyát”, jelentős szerepet játszott a magyar ellenségkép kialakításában és erősítésében annak érdekében, hogy politikai előnyhöz jusson riválisaival szemben. A magyarelles hangulat felerősödésének nagy szerepe volt abban, hogy Ján Čarnogurský kormánya megvétózta a csehszlovák–magyar alapszerződés aláírását is. A szerződés meghíúsulása nem a bősi vízmű miatt volt lényeges – bár ez volt a hivatalos indok –, hanem a benne foglalt kisebbségi jogok miatt. Ugyanis ez az alapszerződés precedenst teremtett volna: ha felbomlik a föderáció, ebben a kérdésben szűkül az új szlovák állam mozgásteret. A Mečiarék által gerjesztett magyarelles kampányban Čarnogurský sodródott az árral, de a választásokat már így sem tudta megnyerni. Ugyanakkor Mečiar igyekezett megnyugtatni a magyar kormányt, a nemzetközi jogokra hivatkozott, és a kompromisszumképes politikus képében tetszelgett.

Mečiar tehát elfogadta Antall József meghívását, s 1992. szeptember 9-én a Szlovák Köztársaság miniszterelnökeként érkezett Magyarországra hivatalos látogatásra. A szlovák fél kérte, hogy Mečiar tárgyalhasson Antall Józseffel és Göncz Árpáddal is, miközben Milan Kňažko külügyminiszter Jeszenszky Gézával folytatna tárgyalásokat. Pozsony a napirendre is tett javaslatot. Ebben szerepelt a bős–nagygyarosi vízlépcső, a kisebbségi kérdések (autonómia, önrendelkezés, kollektív és egyéni jogok), az intenzív gazdasági együttműködés alapelveinek tisztázása, valamint az európai integrációval való együttműködés koordinálása is.⁴⁹ A szlovákok diplomáciai úton azt is közölték: „A gazdasági együtt-

⁴⁸ Uo. 29-10, 00863/5.

⁴⁹ Uo. 29-13, 002446/1.

működés területén mindenképpen érdemi, konkrét eredményekre törekszenek, függetlenül attól, hogy esetleg más kérdésekben jelentős nézeteltérés alakulhat ki.” A pozsonyi magyar képviselet információja szerint mindez arra vezethető vissza, hogy Szlovákia gazdasági helyzete a vártnál is súlyosabbnak bizonyult, és rendkívül sokat remélnek a magyar kapcsolatoktól.⁵⁰ Mečiar állítólag pozitívan értékelte a tárgyalásokat. Elsősorban azért, mert „összszetűzés nélkül” zajlottak le, amit Rudolf Chmel nagykövet ténykedésének tulajdonított.⁵¹

A szétválás veszélyei

Egy 1992. május 12-én a magyar külügyminisztériumban készült dokumentum szerint „egy önálló Szlovákia létrejötte eleve veszélyezteti a térség stabilitását, hiszen majdnem minden szomszédjával vannak vitái vagy megoldatlan problémái. Ezzel szemben egy 15 milliós közös (konföderatív) Csehszlovákia léte konfliktus esetén is stabilizáló tényező.”

Szlovákiában jelen van „a történelmileg meghatározott szorongás, identitáskeresés és kisebbségrendűségi érzés, amit adott esetben a magyar nemzeti kisebbség jogos önkifejezési megnyilvánulásai csak tovább erősíthetnek”. Ez az ellenérzés elsősorban a csehek és a magyarok irányában meghatározó, de a „csehellenesség” várhatóan háttérbe fog szorulni azon oknál fogva, hogy az „osztozkodás” során a szlovákoknak szükségük lesz a csehek jóindulatára. Szlovákiára jellemző, hogy a reálpolitika képviselői háttérbe szorultak, és a nyugatbarátok helyett egyre inkább azoknak a hangja erősödik, akik Ukrajna, Oroszország, Szerbia vagy Románia felé orientálódnak. Egyre több információ van arról, hogy Szlovákia, Kis-Jugoszlávia és Románia között alakul egy magyar- és kisebbségellenes egyeztetési folyamat. Mindezek ellenére a dokumentum kimondja: „Magyarországnak el kell kerülnie a választások előtt, alatt, majd közvetlenül azok után, hogy az a vád érhesen bennünket, miszerint beavatkozunk, vagy be kívá-

⁵⁰ Uo. 29-13, 002446/2.

⁵¹ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 13. d. 29-2, 00415/18.

nunk avatkozni az események alakulásába, a választások kimenetelébe.”⁵²

Lényegében nem változott a Szlovákiáról alkotott kép az év további részében sem. Pedig okot éppenséggel szolgáltatott a szlovák fél. A legsúlyosabb konfliktus 1992. szeptember 16-án alakult ki, amikor megrendezték a Slovan Bratislava–Ferencváros Bajnokcsapatok Európa-kupája mérkőzését. A pozsonyi futballmeccsre több ezer budapesti és szlovákiai magyar szurkoló látogatott el, ahol a szlovák rendőrség és a belügyminisztérium alá tartozó speciális egységek brutálisan megverték a magyar nemzetiségű nézőket. A szlovák politikai elit és a média jogosnak mutatta be az erőszakos fellépést, ám a szlovák fél semmilyen magyarázatot, s ami súlyosabb, semmilyen, az állítólagos rendbontást bizonyító felvételt nem tudott produkálni Budapestnek. A magyar diplomácia tiltakozott a brutális fellépés ellen, de a szlovák féltől többszöri kérésre sem kapott választ. A magyar fél egyértelműen a magyar nemzet ellen elkövetett akciónak minősítette a szlovák hatóságok tetteit. A magyar sajtó részletesen beszámolt a történetekről, a közmédia bemutatta a stadionban készült videofelvételeket, és a kárvallottak is elmesélték az adásokban az eseményeket. A magyar politika hamarosan lezárta az ügyet és „békejobbot” nyújtott, nem szándékozott egy ponton túl a politika síkjára terelni a történeteket, de az biztos, hogy a szlovák fellépés hosszú évek-re meghatározta a magyar társadalom Szlovákia-képét.⁵³

A pozsonyi magyar főkonzulátus által készített október 22-i elemzés már a megváltozott magyar–szlovák viszonyt tükrözi. Lezárult az a korszak, amikor még a magyar megfigyelésekben pozitívumokat lehetett fellelni a szlovák magatartással kapcsolatban. A kapcsolatokat kiélezettnek, sőt kritikusként minősítette a dokumentum. Ennek okait a szlovák belpolitikában lezajlott eseményekben találta meg. Ilyen volt a magyarelles újságcikk sora, a vezető politikusok megnyilatkozásai, a Matica Slovenska aktivitása („tudományos” konferenciát szerveztek, amelynek a magyar fél szerint erősen magyarelles tematikája és hangulata volt), a Duna elterelésének makacs szándéka, valamint a Slovan–

⁵² MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 14. d. 29-3, 001748.

⁵³ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 15. d. 29-7, 002607/1-3.

Ferencváros-futballmeccsen történt „erőfitogtatás”. A tanulmány megjegyzi ugyan, hogy a társadalom bizonyos szegmenseiben vannak a kiegyezésre törekvő erők, de azokat nem nevesíti.⁵⁴

Egy november 17-én készült magyar külügyi elemzés a magyar–szlovák viszonyt hasonlóan jellemzi. Szlovákia belpolitikai helyzetét aggasztóbbnak látja, mint korábban. Feltételezi, hogy a rossz gazdasági helyzet és a belpolitikai ellentétek elmélyülés miatt „nem kizárt, hogy Mečiar és szűkebb környezete az eddiginél radikálisabb, esetleg diktatórikus eszközökhöz is folyamodik”. Megfogalmazza ugyanakkor a magyar politika lényegét is: „Cselekvésünk a szlovák államiság demokratikus és működtethető jellege iránti nemzetközi bizalmatlanság módszeres, erőteljes, érvekre alapozott erősítésére alapozódik, minden lehetséges diplomáciai és propaganda eszköz és fórum igénybevételével.”⁵⁵

Csehország és Szlovákia hivatalos szétválása előtt egy héttel, 1992. december 22-én a pozsonyi magyar képviselői munkatársai újabb javaslatot tettek a magyar külügyminisztériumnak a magyar–szlovák kapcsolatok alakítása tárgyában. Az írás *Gondolatok a Szlovákia és Csehország irányába folytatandó politikánk koncepciójához* címet viseli, s leginkább a korábban idézett gondolatokat és javaslatokat tartalmazza.

Már a bevezetőben leszögezi, hogy Magyarország értékrend-szerében mindkét állam jelentős súlyt képvisel a jövőben is, de feltehetően „Szlovákia szerepe lényegesen nagyobb lesz, mint Csehországé”. Ennek okai nyilvánvalóak, s ezekre utal is a dokumentum: közös határ, megoldatlan bősi, illetve nemzetiségi kérdések, valamint „a határ menti, regionális kapcsolatok és a magánvállalkozások gyors ütemű fejlődése a határ menti körzettekkel”. Ugyanakkor abból indul ki, hogy Magyarország számára a környező problémás államok közül (Románia, Kis-Jugoszlávia, Szlovákia) éppen Szlovákiával rendezhető leginkább a kapcsolat: „Stratégiai szempontból itt van a legnagyobb esélye egy történelmi kiegyezésnek, illetve fontos érdekünk fűződik hozzá, hogy ne

⁵⁴ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 13. d. 29-2, 00415/20.

⁵⁵ MOL XIX-J-1-k Csehszlovákia, 1992. é. 16. d. 29-1, 7601-1.

alakuljon ki e három ország között szorosabb magyarellenés jellelő együttműködés.”⁵⁶

Az elemzés kitér arra, hogy 1993. január 1. után Szlovákiában alapvetően a nemzeti vonal fogja meghatározni a belpolitikát, ami szorosan összefügg az önálló államiság megerősítésének, kiépítésének igényével. Mindez azonban „tartós gyanakvással, ellenségkép-kereséssel párosul”, amelyhez Magyarországnak célszerű megértéssel és toleranciával viszonyulnia. Ugyanakkor vissza kell utasítani a vádakát, amelyek elsősorban a magyarok állítólagos határrevizionista törekvéseit hangoztatják. Ebben sok múlik azon, hogy a magyar államnak sikerül-e a szlovák értelmiség körében „szövetségesekeket találni”, hiszen a szlovák társadalom és politika meghatározó tényezői alapján bizalmatlanok Magyarország iránt. Amíg nem sikerül a magyarellenés légkört enyhíteni, addig nem várható jelentős elmozdulás a gazdasági kapcsolatok fejlesztésében sem.

A szlovák belpolitikából az következik, hogy Magyarország csak közép- és hosszú távon érhet el eredményt. A javasolt lépések közül a *legfontosabb, hogy Magyarország azonnal és feltételek nélkül ismerje el a szlovák államot*, majd még az év elején készítsenek elő kormány szinten, illetve a parlamentek között közös tárgyalásokat. Középtávú feladatként fogalmazódott meg a közvetlen együttműködés kereteinek kiépítése: a parlamentek bizottságai közötti együttműködés, pártközi kapcsolatok, tárca- és intézményi szintű kapcsolatok, a tömegtájékoztatási együttműködés intenzívebbé tétele, valamint a nemzetközi szintű – a közép-európai békét és az európai integrációt szolgáló – együttműködés. „A két ország hosszú távú viszonyát a fentiek alapozhatják meg, amelyek végeredményben elvezethetnek a kiegyensúlyozott politikai kapcsolatokon keresztül a két ország prosperáló együttműködéséhez” – zárja a gondolatsort a dokumentum.

A prágai magyar nagykövetség már a Klaus–Mečiar-tárgyalások napján felvázolt egy „általa kívánatosnak tartott magyar magatartásmodellt”. Csehország esetében csupán az a kérdés merült fel, hogy azt Csehszlovákia jogutódjaként vagy csak utód-

⁵⁶ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 12. d. 29-14, 00863/12.

államként ismeri-e el a világ. A javaslat szerint Magyarország az Európai Közösség „fősodrásához” alkalmazkodjon. Ezzel szemben lehetséges az is, hogy Csehországot elsőként ismerje el Budapest, hiszen Csehországra bizonyos „közös szlovákiai érdekeink miatt nagy szükségünk lehet”. Egyúttal pedig jelezni kell az új szlovák vezetésnek, hogy Magyarország készen áll „az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartása esetén Szlovákia utódállamként való elismerésére is”. A javaslat továbbá azt is felveti, hogy Szlovákia elismerését Magyarország tegye függővé a kisebbségi jogok garantálásától, de az autonómiaigény bejelentése ebben az összefüggésben nem reális törekvés.⁵⁷ Ezzel szemben a pozsonyi főkonzulátus mindvégig azt szorgalmazta, hogy Magyarország elsőként ismerje el Szlovákiát, ezzel is gesztust gyakorolva és bizonyítva Budapest jószándékú közeledését.⁵⁸

Végül a két állam elismerését magyar részről nem kötötték feltételekhez, már csak azért sem, mert a két állam már a szétválás előtt is létezett, így csupán a diplomáciai kapcsolat felvétele került napirendre. Ugyanakkor felmerült, hogy a nemzetközi szervezetekben, különösen az EBEÉ, az Európa Tanács és a KEK esetében, már nagyobb siker reményében kérhető számon Szlovákiától a jogállamiság, a demokrácia és az emberi jogok tisztelete, az etnikai és nemzeti (kisebbségi) csoportok jogainak garantálása és „annak vállalása, hogy az államutódlással és a regionális vitákkal összefüggő problémákat megegyezéssel oldják meg, ideértve a döntőbírói utat igénybe vételét”.⁵⁹

Végül az a nézet győzedelmeskedett, hogy minden ellentét – a szlovák nacionalizmus és a magyarellenés fellépések – ellenére a világon elsőként kell elismerni a két létrejövő államot. Ezért a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma már 1992. december

⁵⁷ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 12. d. 29-107, 00751/4.

⁵⁸ Az ekkor létező négy szlovákiai magyar nemzetiségű párt elnöke (A. Nagy László, Bugár Béla, Duray Miklós és Popély Gyula) 1992. december 5-én Léván közös nyilatkozatot adott ki, amelyben Csehszlovákia felbomlását antidemokratikus folyamatnak minősítették, illetve elítélték, hogy erről nem népszavazás útján döntenek. Azt is hangsúlyozták, hogy a szlovákiai magyarság többszázresz tömege nem a szétválást képviselő pártokra szavazott (MOL XIX-J-1-j, Csehszlovákia, 1992. é. 13. d. 29-233, 00639/2). Ezek az érvek azonban a magyarországi külpolitikai gyakorlatban nem jelentek meg.

⁵⁹ MOL XIX-J-1-j Csehszlovákia, 1992. é. 12. d. 29-107, 00751/26.

27-én diplomáciai jegyzéket adott át a föderáció külügyminisztériumának, amelyben kinyilvánította az 1993. január 1-jével önállóvá váló Cseh Köztársaságnak, valamint Szlovák Köztársaságnak a diplomáciai elismerését. Egyúttal azt is közölte, hogy e diplomáciai jegyzéket a két állammal való diplomáciai kapcsolatra vonatkozó megállapodás dokumentumának is tekinti, a pozsonyi főkonzulátus pedig nagykövetséggé alakul át.⁶⁰

Magyarország ezzel a lépéssel minden olyan rosszhiszemű híresztelést egyértelműen megcáfolt, amely a magyar határrevizionizmusra, illetve katonai fenyegetésre vonatkozott. A magyar állam a két új önálló állam elismerésével világosan állást foglalt a határok tiszteletben tartása mellett, a jószomszédsági politika kialakítása érdekében.

Összegzés

A Csehszlovákia felbomlása kapcsán tanúsított magyar magatartás több elemből tevődött össze. Egyfelől a magyar külpolitika megváltozása befolyásolta, amely egyszerre tűzte ki célul a jószomszédi kapcsolatok kialakítását és a határokon túl élő magyarság érdekeinek képviselését. Másfelől a rendszerváltás utáni magyar belpolitikai folyamatok is hatottak: elsősorban a bős-nagymarosi építkezéssel szembeni tömegmozgalom, amelynek képviselői 1990 tavasza után a parlament többségét is alkották. Harmadrészt a szlovák nemzetállam-építéssel járó jelenségek meg nem értése, illetve a rendszerváltozással együtt megjelenő magyar nacionalizmus szlovák félreértelmezése közötti feloldhatatlan ellentétek befolyásolták a magyar lépéseket is. A szlovák-magyar viták megoldását nehezítette a közös történelem eltérő értékelése, amelyre itt helyhiány miatt nem térhettem ki.

A cseh-szlovák viszony problémáit, a belső kompetenciavi-tákat, az „osztozkodást” és az állam felbomlásával járó összes jelenséget a magyar állam cseh-szlovák belügyként kezelte, nem kívánt azokba beavatkozni. A két legfontosabb ügy (a Bős-Nagymarosi Vízlépcső és a szlovákiai magyarság sorsa) megoldat-

⁶⁰ *Magyar Külpolitikai Évkönyv*, 1992. Külügyminisztérium, Budapest, 1992. 374.

lan maradt a csehszlovák állam megszűnésével is. A problémákat a magyar–szlovák viszony örökölte. A magyar fél törekvése az volt, hogy mind a két vitát nemzetközi szintésre terelje. A későbbi megoldások, illetve félmegoldások már nem a csehszlovák dezintegrációval összefüggő kérdések, hanem az azt követő magyar–szlovák kapcsolatok részei.

A magyar politikai vezetés végül is feladta azt a politikát, amely a Szlovákiával szembeni bizonytalanság keltésére irányult, és pozitívan viszonyult az új államok létrejöttéhez. A világon elsőként ismerte el mind a Cseh, mind a Szlovák Köztársasságot, és egyetlen pillanatra sem kérdőjelezte meg sem a határokat, sem a két új állam önállóságát és szuverenitását. A magyar politikának mindennél fontosabb volt a térség stabilitása, a határon túli magyarokkal való kapcsolattartás és egy ellenséges szlovák–román–szerb gyűrű, a két világháború közötti Kisantanthoz hasonló szövetség kialakulásának megakadályozása.